

ПАМ'ЯТІ ДЕНІЕЛА БЕЛЛА

Деніел Белл — “ліберал у політиці, соціаліст в економіці, консерватор у культурі”

25 січня цього року в Кембриджі (штат Массачусетс), у віці 91 року пішов з життя Деніел Белл — американський соціолог, редактор і публіцист, соціальний мислитель, найвідоміший теоретик постіндустріального суспільства. Ще 1960 року, коли вийшла друком одна з його ранніх праць “Кінець ідеології”, мабуть, важко було б навіть уявити, що за кілька десятиліть буде зруйнована наймогутніша ідеологія ХХ століття, і понад те, що він сам стане свідком цієї епохальної події. А втім, саме так і сталося.

Деніел Белл народився 10 травня 1919 року в Нью-Йорку у робітничій сім'ї польсько-єврейських іммігрантів¹. При народженні успадкувавши прізвище батька (Болотські), який помер, коли Деніелу ще не виповнилося й року, своє більш “звучне” прізвище він отримав лише у 13 років. Приблизно в той самий час Деніел уже починав серйозно захоплюватися соціалістичними ідеями і навіть залучився до агітаційної роботи на користь соціалістичного кандидата в президенти.

Після закінчення школи на Манхеттені, наприкінці 1930-х років Белл вивчав соціологію в Нью-Йоркському Ситі Коледжі, де разом з І.Гау,

¹ У пропонованій розвідці використано портрет Д.Белла початку 1980-х років, розміщений у “Нью-Йорк Таймс” від 15 січня 2011 року.

Н.Глейзером та І.Кристолом був активним учасником лівої політичної групи “Нью-Йоркські інтелектуали”. Наприкінці 1990-х про цю четвірку зняли документальний фільм, а пізніше було опубліковано книгу (див.: [Arguing the World, 1997]). Після Ситі Коледжу Белл вступив до Колумбійського університету, де у 1960 році за розвідку “Кінець ідеології” здобув науковий ступінь. Від 1945-го він викладав соціологію в Чиказькому, а пізніше в Колумбійському (1959–1969) і Гарвардському університетах (1969–1990). У 1940–1970-ті роки займався редакторською роботою в часописах “*The New Leader*”, “*Fortune*” і “*The Public Interest*”.

Крім книги “Кінець ідеології” широку популярність Беллу принесли праці “Прийдешнє постіндустріальне суспільство” (1973) та “Культурні суперечності капіталізму” (1976), у першій з яких він пророчо описав виникнення нового типу суспільства, а в другій намагався відобразити парадокс співіснування капіталістичної економіки й антикапіталістичної культури, а також висвітлити суперечності між техніко-економічною, політичною й культурною сферами суспільства. Серед інших праць Белла, назви яких дають можливість уявити загальну спрямованість його дослідницьких інтересів, можна назвати “Марксистський соціалізм у Сполучених Штатах” (1952), “Робота та її прикраси” (1956), “Реформування загальної освіти” (1966), “Капіталізм сьогодні” (1971), “Звивистий шлях” (1980), “Повернення сакрального? Аргумент на користь майбутньої релігії” (1980), “Соціальні науки після Другої світової війни” (1982), “Вплив інтелектуального суспільства” (1995) (див.: [Квітка, 2008]).

Головний редактор часопису “Свободная мысль” (Москва), директор Центру досліджень постіндустріального суспільства В.Л.Іноземцев був одним із тих, кому пощастило взяти докладні інтерв'ю у Д.Белла в нього вдома у Кембриджі (штат Массачусетс) 2007 року. На думку Белла, сучасна ситуація відрізняється від попередніх часів передусім масштабами подій, що відбуваються. Другий аспект — їх багатоманіття. “Будь-яка спроба сконструювати схему, котра б адекватно описувала і минуле, і теперішнє, неминуче розіб'ється об ці відмінності” [Белл, 2007: с. 78].

Стаття Деніела Белла “Моральність і лиходійство. Дві культурні парадигми ХХІ століття” була передана ним В.Л.Іноземцеву в лютому 2005 року під час їхньої попередньої зустрічі в Кембриджі. У цій статті Д.Белл порушує питання, яке є актуальним і сьогодні: чи може місце збанкрутілої ідеології постмодерніті заступити ясне бачення перспектив розвитку суспільства і культури? “Центральним постулатом постмодернізму є теза про відсутність не лише одвічних моральних істин, а й самої істини як такої”, — підсумовує Д.Белл. “Істина утверджується силою або проголошується тими, кого можна залічити до “по-справжньому віруючих”. Фуко проголошував “смерть людини” так само, як до нього Ніцше заявляв про “смерть бога”” [Белл, 2005: с. 12]. Розділом цієї статті “Моральні зобов'язання” Белл завершує свої міркування стосовно моральності та лиходійства і доходить висновку про те, що “практично всі людські суспільства за всіх часів шукали вихідні принципи, які б визначали моральні взаємовідносини між людьми. Найбільше, мабуть, відома у зв'язку з цим Нагірна проповідь Ісуса, відображена в Євангелії від Матвія” [Белл, 2005: с. 23].

Символічними є завершальні слова статті, що лунають зараз як заповіт патріарха американської соціології: “Напевне, на питання, в які виявляються залученими елементи віри та релігії, не можна знайти універсальних відповідей. Єдиним правилом, на якому ще можна наполягати, залишається заборона на застосування сили для встановлення правил — хоч би якими були культурні чи релігійні відмінності між народами. У противному разі на нас очікує кінець цивілізації — принаймні в її відомому вигляді” [Белл, 2005: с. 26].

Важливою чеснотою Белла була здатність до масштабного соціального прогнозування, а також уміння визнавати власні помилки і під впливом нових подій знову переглядати свої ідеї, не намагаючись шукати їм виправдання. Белл мав почесні ступені багатьох університетів, а також такі відзнаки, як нагорода Американської соціологічної асоціації за видатний внесок у соціологію, Премія Алексиса де Токвіля за гуманізм. Найточніші характеристики діяльності й спеціалізації Белла відображені в його власних висловленнях. Він говорив, що є фахівцем з узагальнень, зазначав, що віддає перевагу аналізу перед полемікою і характеризував себе як “ліберала в політиці, соціаліста в економіці і консерватора в культурі” [Bell, 1979: р. XI].

Джерела

Белл Д. Мировой порядок в XXI столетии / Д.Белл // Свободная мысль. — 2007. — №11. — С. 77–94.

Белл Д. Нравственность и злодейство. Две культурные парадигмы XXI века / Д. Белл // Свободная мысль. — 2005. — № 3. — С. 11–26.

Квітка С. Даніель Белл / С. Квітка // Соціологічна енциклопедія. — К. : Академ-видав, 2008. — С. 43–44.

Arguing the World [Motion picture] / J. Dorman (Director). — A Riverside Film Productions, 1997. — Режим доступу: <http://www.pbs.org/arguing/>

Bell D. The Cultural Contradictions of Capitalism / D. Bell. — L., 1979.

БОРИС НАГОРНИЙ,

*доктор соціологічних наук, завідувач кафедри соціології
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*

АНДРІЙ МЕЛЬНИКОВ,

*кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*